

УДК 373.31.5.018.5-047.37(477.74-25) «1834-1863» (091)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/91-1-35>

Максим ГРАНЧЕНКО,
orcid.org/0009-0003-1184-6917
науковий співробітник відділу фондів
Миколаївського обласного краєзнавчого музею,
аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Навчально-наукового педагогічного інституту імені В.О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування імені Адмірала Макарова
(Миколаїв, Україна) granchenko.maksim.1998@gmail.com

ДІЯЛЬНІСТЬ ОДЕСЬКОЇ ДИРЕКЦІЇ НАРОДНИХ УЧИЛИЩ В СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ (1839 (1834)–1863 РР.)

У статті досліджено історію освіти в Одесі в XIX столітті на базі даних фонду 43 Державного архіву Одеської області (далі ДАОО), проаналізовано історію дирекції народних училищ – головного органу управління освітою в Одесі округу в 30–60-х роках XIX століття та її діяльність щодо управління закладами початкової та середньої освіти в м. Одеса та поселеннях Одеського навчального округу в 30–60-х роках XIX століття. Висвітлено діяльність самих навчальних закладів на базі інформації з документів вище згаданого архівного фонду, а саме: проаналізовано процес створення закладів освіти, їх структуру, ефективність роботи. Проаналізовано стан освіти в Одесі в першій половині XIX століття на основі статистичних даних, представлених в документах фонду, досліджено рівень доступу до освіти різних соціальних верств населення, національностей, релігій, чоловіків та жінок, тощо. На основі кількості учнів та кількості населення зроблено приблизний і грубий підрахунок грамотного населення, і його основі надана характеристика системі освіти в місті, проведена її оцінка на основі імперських та загальноосвітніх тенденцій. Всі дані щодо закладів освіти, які існували в Одесі, кількість учнів, їх стану, етнічну, релігійну, статеву структуру в досліджуваних архівних документах зведені у зручні таблиці, які спростують їх аналіз – тому без змін були перенесені в статтю. Під час роботи над статтею автор врахував специфіку періоджерел, а саме той факт, що вони є документами імперського походження, тому було проведено необхідний об'єм їх критики, завдяки чому в свою чергу результати дослідження та висновки, зроблені автором щодо реальної ефективності імперської системи освіти в місті можна вважати об'єктивними і позбавленими політичного забарвлення. Таким чином, дана робота є цінним доповненням наявних знань з історії освіти Одеси та Півдня України в часи імперського авторитарного режиму.

Ключові слова: історія освіти, Дирекція народних училищ, училище, ліцей, колонізація Півдня.

Maksym HRANCHENKO,
orcid.org/0009-0003-1184-6917
Research Fellow at the Department of Funds
Mykolaiv Region Museum of Local History,
Graduate student at the Department of Pedagogy and Education
V.O. Sukhomlynsky Educational and Scientific Pedagogical Institute
of Admiral Makarov National Shipbuilding University
(Mykolaiv, Ukraine) granchenko.maksim.1998@gmail.com

ACTIVITIES OF THE ODESSA DIRECTORATE OF PEOPLE'S SCHOOLS (1839 (1834)–1863)

The article examines the history of education in Odessa in the 19th century based on the data of fund 43 of the State Archives of Odessa Region (hereinafter referred to as DAOO), analyzes the history of the Directorate of Public Schools – the main body for managing education in Odessa district in the 30s – 60s of the 19th century and its activities in managing primary and secondary education institutions in the city of Odessa and settlements of the Odessa Educational District in the 30s – 60s of the 19th century. The activities of the educational institutions themselves are highlighted based on information from the documents of the above-mentioned archival fund, namely: the process of creating educational institutions, their structure, and efficiency of work are analyzed. The state of education in Odessa in the first half of the 19th century is analyzed based on statistical data presented in the documents of the fund, the level of access to education of different social strata of the population, nationalities, religions, men and women, etc. is investigated. Based on the number of students and the population, an approximate and rough calculation of the literate population was made, and on its basis the education system in the city was characterized, its assessment was carried out on the basis of imperial and global trends. All data on educational institutions that existed in Odessa, the number of students, their class, ethnic,

religious, and gender structure in the studied archival documents are summarized in convenient tables that simplify their analysis – therefore, they were transferred to the article without changes. While working on the article, the author took into account the specifics of the primary sources, namely the fact that they are documents of imperial origin, therefore, the necessary amount of their criticism was carried out, thanks to which, in turn, the results of the study and the conclusions made by the author regarding the real effectiveness of the imperial education system in the city can be considered objective and devoid of political color. Thus, this work is a valuable addition to the existing knowledge on the history of education in Odessa and Southern Ukraine during the times of the imperial authoritarian regime.

Key words: history of education, Directorate of People's Schools, school, lyceum, school, boarding school, gymnasium, colonization of Southern Ukraine.

Постановка проблеми. Актуальність та важливість вивчення історії освіти полягає у розумінні еволюції навчальних систем, педагогічних підходів та суспільних цінностей, що впливали на формування сучасної освіти. Вивчення освітніх систем минулого дозволяє усвідомити процес змін, який відбувався в різні періоди, сформулювати уявлення про роль учителя, учня та знань у різні історичні періоди, переосмислити педагогічний досвід, усвідомити культурну ідентичність, впроваджувати нові освітні стратегії з розумінням того, як вони співвідносяться з історичним контекстом і досвідом попередників.

Аналіз досліджень. Історією освіти в Одесі в кінці XVIII – першій половині XIX століття займалося чимало сучасних українських вчених. Можна виділити праці Патриції Герлігі, (Герлігі, 1999, С. 51–53), колективну монографію під редакцією видатного українського історика та археолога Володимира Нікіфоровича Станко (Історія Одеси, 2002, С. 119–124), статтю Анджели Румянцеві (Рум'янцева А, 2005, С. 220–226), тези Синявської О.О. (Синявська О.О., 2015 р. С. 302–305), тощо. Однак, діяльність Одеської дирекції народних училищ в наукових працях не висвітлена. Документи фонду 43 Державного архіву Одеської області, згідно інформаційних листів про користувачів архівними справами, не користувались попитом в науковому середовищі.

Мета статті – дослідити діяльність Одеської дирекції народних училищ як органу регулювання освіти в Одесі та її околицях в 1839 (1834) – 1863 роках, проаналізувати на основі документів дирекції стан освіти в Одесі першій половині XIX ст.

Виклад основного матеріалу. Одеська Дирекція Народних училищ – це регіональний орган влади в сфері регулювання освіти в м. Одесі та навколишніх містах і хуторах в 1830-х – 1862 роках, своєрідне регіональне управління освітою. Рік заснування дирекції точно не відомий, сучасне датування фонду починається з 1839 року, хоча в більш давньому описі є згадка про справу 1834 року (ДАОО, Ф. 43. Оп. 2. Спр. 143, арк. 7) – і таким чином один з цих двох років можна

вважати за початок роботи органу. Точно невідомо також і про структуру дирекції, а також немає точної інформації про те, хто був її головою, оскільки немає наказу або жодного іншого документу про заснування даного органу. Всі документи, які йшли в дирекцію, такі як: клопотання, звіти, тощо – були написані на ім'я директора Рішельєвського ліцею – що говорить про те, що виконуючим обов'язки голови органу управління освітою був за сумісництвом директором найпрестижнішого на той час навчального закладу Одеси.

Функції, які виконувала дирекція дуже різноманітні, і включали в себе всі аспекти регулювання діяльності закладів освіти: контроль за структурою навчальних закладів; відкриття нових шкіл, училищ, гімназій, тощо, ведення обліку існуючих закладів освіти; організація навчального процесу; фінансування та матеріальне забезпечення; підбір та нагляд за вчителями; інспекція навчальних закладів; розвиток освіти в регіоні.

В 1841 році Одеська дирекція Народних училищ склала звіт, який зберігся в обласному архіві до нашого часу, в якому містяться дані про навчальні заклади в місті Одеса та її околицях. За звітом на 1839 та 1840 рік існували 18 освітніх закладів. Їх структура має наступний вигляд (ДАОО, Ф. 43. Оп. 1. Спр. 50, арк. 23):

Є також конкретні дані щодо того, які саме навчальні заклади існували в Одесі і околицях на 1840 рік (ДАОО, Ф. 43. Оп. 1. Спр. 50, арк. 49–69):

В кінці звіту представлені також дані щодо соціальної та гендерної структури учнів та учениць в згаданих закладах освіти на 1840 рік (ДАОО, Ф. 43. Оп. 1. Спр. 50, арк. 67–69):

Окрім представлених в цьому звіті навчальних закладів, можливо існували і інші. Наприклад, до списку варто ще включити Рішельєвський ліцей, який як відомо, було засновано в 1817 році. Також в цьому звіті не вказана суспільна школа при католицькій церкві в Одесі, яка була вказана в більш пізньому звіті, який датований вже 1853 роком. За ним, школу було засновано в 1805 році, що робить її, можливо, найпершим офіційним навчальним закладом в Одесі (ДАОО, Ф. 43. Оп. 1. Спр. 457, арк. 63). Однак, оскільки в вище згаданому звіті

1841 року немає згадки про цю школу – не можна навіть приблизно оцінити, скільки учнів та вчителів було в школі в 1839 та 1840 роках, як і взагалі в перші 48 років її існування. В ще більш пізньому звіті 1855 року згаданий ще один навчальний заклад при католицькій церкві, а саме училище, і його відкриття датоване 1802 роком (ДАОО, Ф. 43. Оп. 2. Спр. 46, арк. 181). Ще однією проблемою звіту є те, що місцезнаходження шкіл написано алегорично, без точних адрес, що дуже ускладнює визначення їх локації. Однак точні статистичні дані роблять цей звіт безцінним джерелом історичної інформації.

Таким чином, за даними Одеської дирекції народних училищ, на 1840 рік в Одесі і околицях всього нараховувалось 1284 учнів при загальній кількості населення в 70 тис. осіб (ДАОО, Ф. 43. Оп. 1. Спр. 50, арк. 11). Середній відсоток дітей від загальної кількості населення в часи російської імперії за більш пізнім переписом 1897 року складав 48,4%. З них 27,4% були віком від 0 до 9 років, а 21,0% – віком від 10 до 19 років. Шкільний вік в імперії був приблизно з 8 до 13 років, гімназистів – до 16–17 років. Отже, відсоток дітей шкільного віку міг складати приблизно 20–30% від загальної кількості населення, тобто в Одесі і околицях могло проживати приблизно 14–21 тисяча дітей шкільного віку. Таким чином кількість учнів від загальної кількості дітей складає приблизно 5–10%. З врахуванням спеціалістів, які приїхали в місто вже з освітою, а також тих, хто отримав освіту до 1840 року, загальний рівень грамотності в Одесі і околицях на 1840 рік складав приблизно 15–20%. Це дуже непоганий показник, враховуючи що навіть в 1897 році, тобто через 57 років, середній показник грамотності по імперії не перевищував 21,1% для чоловіків і 13,1% для жінок, а в першій половині XIX століття міг бути ще в 2–3 рази нижчим. Це обумовлено тим, що Одеса була в той час важливим торгівельним центром як

Півдня України, та і всієї імперії, і це обумовило потребу мати в місті велику кількість людей, які вміють писати і рахувати.

Гендерна структура учнів та учениць в Одесі на 1840 рік			
Учні		Учениці	
Державні заклади освіти	Приватні заклади освіти	Державні заклади освіти	Приватні заклади освіти
388 (100%)	506 (56,5%)	0 (0%)	390 (43,5%)
Всього: 894 (69,6%)		Всього: 390 (30,4%)	

Соціальна структура учнів			
	Державні заклади освіти	Приватні заклади освіти	Всього
Дворянство	21 (5,4%)	221 (24,7%)	242 (18,9%)
Діти обер-офіцерів	48 (12,4%)	0 (0%)	48 (3,7%)
Духівництво	0 (0%)	1 (0,1%)	1 (0,1%)
Купецтво	24 (6,2%)	241 (26,9%)	265 (20,6%)
Міщанство	294 (75,8%)	285 (31,8%)	579 (45,1%)
Діти різночинців	0 (0%)	25 (2,8%)	25 (1,9%)
Іноземці	1 (0,2%)	123 (13,7%)	124 (9,7%)
Селяни	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)

Зі статистичних даних, наведених в звіті, можна зробити кілька висновків щодо загального стану освіти в Одесі і її околицях в першій половині XIX століття. Одним із найбільших недоліків освіти було її обмеження для широких верств населення. Відсутність селян серед учнів говорить про те, що основна маса селянства, яка становила понад 80% населення імперії, була практично позбавлена можливості навчатися. Більшість навчальних закладів були зосереджені у великих містах, а сільські райони залишалися без шкіл. Навіть в тих школах, які були в селах і хуторах, дуже часто не вистачало вчителів (4 з 6 приходських училищ, які функціонували в передмістях Одеси в 1840 році фактично не функціонували через відсутність хоча б одного вчителя). Навіть у містах освітні установи були здебільшого доступні лише представникам привілейованих верств – дворянам, багатим купцям та заможним міщанам. Таке обмеження доступу до знань сприяло закріпленню соціальної нерівності та мало на меті збереження існуючого ладу, де привілейовані верстви домінували над рештою населення.

Тип навчального закладу	1839 рік	1840 рік
Училища	7	7
Уїзні	1	1
Приходські	6	6
Приватні пансіони	6	6
Чоловічі	1	1
Жіночі	5	5
Приватні школи	5	5
Чоловічі	2	2
Жіночі	3	3
Всього	18	18

№	Назва закладу	Місце розташування закладу	Дата заснування (за старим стилем)	Кількість учнів на 1840 рік	Кількість вчителів та персоналу
Державні уїзне і приходські училища					
1	Уїзне училище з Ланкастерським або підготовчим класом	м. Одеса, «у власному двоповерховому домі, який було куплено в 1838 році»	20 березня 1834	165	7+1 вчителів (один вчитель позаштатний)
2	Приходське училище	Молдаванка (нині мікрорайон Одеси), «в домі економічної селянки Сутагіної»	30 травня 1834	102	3 вчителів
3	Приходське училище	Усатові хутори (нині с. Усатове Одеського району Одеської області), «в домі Одеського міщанина Павлуцького»	8 травня 1835	28	1 вчитель (одне місце вакантне)
4	Приходське училище	Селище Дальник (нині село в Овідіопольському районі), «в домі титулярного радника Жановського»	24 серпня 1836	31	1 вчитель (одне місце вакантне)
5	Приходське училище	Урочище Великий Фонтан (нині мікрорайон Одеси), «в домі Одеського міщанина Пла...в...ого»	6 вересня 1836	16	1 вчитель (одне місце вакантне)
6	Приходське училище	Селище Гнилякова балка (нині, можливо, частина с. Дачне Одеського району), «в домі Одеського міщанина Карасьова»	22 листопада 1838	20	1 вчитель (одне місце вакантне)
7	Приходське училище	м. Овідіополь, «у власному двоповерховому домі»	14 вересня 1813	26	1 вчитель
Приватні пансіони					
8	Чоловічий приватний пансіон на ступені гімназії на утриманні чиновника 9 класу Василя Золотова	м. Одеса, «триповерховий дім статського радника Карузо»	1832	84	Приблизно 10 вчителів, 3 наглядачі
9	Приватний жіночий пансіон на утриманні підполковницької баронеси Любовії Шедевер	м. Одеса, «двоповерховий дім негоціанта Гарі»	1830	66	9 вчителів 3 наглядачки
10	Приватний жіночий пансіон на утриманні доньки статського радника Елеонори Бу... (далі нерозбірливо)	м. Одеса, «двоповерховий дім купця Герцен...ейна»	1830	51	8 вчителів, 2 наглядачки
11	Приватний жіночий пансіон на утриманні дружини чиновника 7 класу Атена...ї Пітон	м. Одеса, «у власному кам'яному двоповерховому будинку»	1838	35	7 вчителів, 1 наглядачка
12	Приватний жіночий пансіон на утриманні дружини надвірного радника Л... Ланг	м. Одеса «В двоповерховому будинку купця Ростовцова»	1839	27	7 вчителів, 1 наглядачка
13	Приватний жіночий пансіон на утриманні одеської купчихи Маргарити Рибачо	м. Одеса, «в домі маклера Тотті»	1840	55	9 вчителів, 2 наглядачки
Приватні школи					
14	Грецьке комерційне училище на утриманні Грецької общини	м. Одеса, «у власному двоповерховому будинку, який було побудовано в 1814 році»	1817	211	6 вчителів
15	Єврейське комерційне училище на утриманні єврейської общини	м. Одеса, «в двоповерховому будинку купця Андросова»	1826	211	11 вчителів
16	Єврейське жіноче училище на утриманні єврейської общини	м. Одеса, «в двоповерховому будинку, який наймають в общини караїмів»	1835	85	5 вчителів
17	Училище на утриманні дружини колезького секретаря Зефірою Рафтопуловою	м. Одеса «в одноповерховому будинку купця Поповича»	1838	31	5 вчителів, 1 наглядачка
18	Училище на утриманні Софії Лорович	м. Одеса, «в кам'яному одноповерховому будинку купця Лапе...ича»	1839	40	5 вчителів, 2 наглядачки
Всього				388+896=1284	В державних закладах 16 вчителів на 15 місць (один позаштатний), в приватних 24 вчителів на 89 місць (більшість вчителів працювали в кількох місцях) та 14 наглядачів

Суттєвим недоліком була недостатня кількість державних навчальних закладів. На все місто, яке дуже швидко росло, було всього одне уїзне училище, і 6 училищ в селах, хуторах і поселеннях навколо. Цю проблему частково перекривали приватні училища і пансіони, однак вони були платні і оплатити навчання в них могли лише заможні верстви населення, оскільки платня в них могла досягати 285 рублів на рік (ДАОО, Ф. 43. Оп. 1. Спр. 50, арк. 54–58). Для національних меншин, такі як греки, євреї та інші, проблема дефіциту кількості навчальних закладів вирішувалась відкриттям шкіл, які фінансувались етнічними общинами – навчання в таких училищах було безкоштовним (ДАОО, Ф. 43. Оп. 1. Спр. 50, арк. 59–61).

Існувала дискримінація в системі освіти і по гендерній ознаці. В статистичних даних чітко видно, що кількість учениць була майже втричі меншою, ніж учнів. І головне, на 1840 рік в Одесі не існувало жодного жіночого державного закладу, дівчата могли отримати освіту лише в приватних закладах освіти, навчання в яких коштувало великих грошей, і було доступне лише обмеженому колу населення.

Ще одним істотним недоліком було низьке забезпечення навчальних закладів кваліфікованими кадрами. Вчителів дуже часто не вистачало, особливо державних закладах освіти, а також в сільській місцевості. Більшість вчителів працювали в кількох навчальних закладах одночасно, що може бути зумовлено невисокою заробітною платою педагогів. Наприклад, в уїзному училищі зарплатня вчителів складала 625 рублів на рік, тобто 52 рублі на місяць. Зарплатня законовчителя в тому ж закладі складала 500 рублів на рік (42 рублі на місяць), вчителя малювання – 200 рублів на рік або 17 рублів на місяць (ДАОО, Ф. 43. Оп. 1. Спр. 30, арк. 3). Ще однією проблемою в освітній системі була соціальна дискримінація в освіті. Від народження дитина була приречена на обмеження можливостей здобуття освіти залежно від соціального стану батьків. Дворяни, купці та багаті міщани мали доступ до елітних навчальних закладів, тоді як діти бідних міщан та селян, навіть якщо мали здібності, нечасто отримували можливість здобути взагалі будь-яку освіту. Вступ до навчальних закладів часто супроводжувався вимогами щодо походження та матеріального становища, а не лише здібностей або знань. Таким чином, система освіти закріплювала соціальну стратифікацію, утверджуючи нерівність можливостей із самого початку життєвого шляху людини.

Одеська дирекція народних училищ продовжувала періодично складати звіти по навчаль-

ним закладам. Відомо, наприклад, про звіти 1853 (ДАОО, Ф. 43. Оп. 1. Спр. 457), 1855 (ДАОО, Ф. 43. Оп. 2. Спр. 46), 1860 (ДАОО, Ф. 43. Оп. 2. Спр. 121) років. Наприклад, за даними звіту 1855 року, кількість навчальних закладів в Одесі та її околицях збільшилось до 33, і вони розподілялись наступним чином (ДАОО, Ф. 43. Оп. 2. Спр. 46, арк. 186):

Тип навчального закладу	Кількість закладів
Державні заклади по одеському управлінню	13
Гімназії з пансіоном	1
Уїзні	1
Приходські	11
Приватні заклади освіти	20
Чоловічі	4
Жіночі	3
Нерозбірливо написано	10
Приватні виховальні заклади	3
Всього	33

На 1855 рік в Одесі і околицях на нараховувалось від 1772 до 1986 учнів, в порівнянні з 1284 в 1840 році, тобто кількість учнів збільшилась в 1,5 рази (ДАОО, Ф. 43. Оп. 2. Спр. 46, арк. 189–190). Кількість населення Одеси і околиць на той же рік, за даними дирекції Народних училищ, становила 80 359 (70 135 християн і 10 224 євреїв) (ДАОО, Ф. 43. Оп. 2. Спр. 46, арк. 165). За випробуваною вище формулою, кількість дітей шкільного віку могла становити приблизно 16–24 тисяч осіб, відсоток дітей, які відвідували школу приблизно становив 7–12% (в порівнянні 5–10% в 1840 році), тобто відсоток грамотного населення в Одесі і околичних селах і хуторах зріс до 17–22%, що є позитивним моментом. Також з позитивних моментів варто наголосити на збільшенні кількості навчальних закладів майже в 2 рази: з 18–20 до 33. Кількість вчителів також зросла в 2 рази: з 40 в 1840 році до 81 у 1855.

В 1862 році за рішенням попечителя Одеського навчального округу, Дирекція народних училищ була реорганізована, справи по управлінню державними училищами були передані одеській Другій гімназії, управління приватними навчальними закладами на деякий час залишилось за директором Рішельєвського ліцею. Рішення було прийнято у зв'язку з реорганізацією Рішельєвського ліцею в Новоросійський університет, який буде відкрито в 1864 році (ДАОО, Ф. 43. Оп. 2. Спр. 143, арк. 2–3). Останні справи фонду дирекції датовані в описах 1863 роком, скоріш за все, в тому ж році орган і

припинив своє існування. З 1891 року обов'язки по управлінню навчальними закладами Одеси і її околиць було покладено на інспектора народних училищ 10-го району Херсонської губернії, посада якого проіснувала до часів більшовицького перевороту в 1917 році (ДАОО, Ф. 43. Оп. 2. Спр. 3).

Висновки. Отже, документи фонду Одеської дирекції народних училищ містять безцінну інформацію про діяльність установи та закладів освіти в Одесі та її околицях в 1830–60-тих роках. За час існування, дирекція створила багато документів, які зараз є цінним джерелом, яке висвітлює діяльність Освіта в регіоні в першій половині – середині XIX століття мала ряд позитивних рис, головна з яких – дуже високий відносно середнього по імперії рівень грамотності населення, зростання кількості навчальних закладів і збільшення кількості кваліфікованих вчителів, доступ до освіти представників різних етносів та національностей, тощо. Негативні риси освітньої системи регіону є

такими ж, як і в усій російській імперії того часу: обмеження доступу до освіти для широких верств населення, соціальну та гендерну дискримінацію, низький відносно європейського рівень освіченого населення. Ці негативні риси освіти були тісно пов'язані з загальною політикою імперії, спрямованою на збереження самодержавства та соціальної ієрархії. Відсутність широкої та якісної освіти гальмувала модернізацію країни, сприяла відставанню Російської імперії від передових європейських держав і в підсумку стала однією з причин суспільних потрясінь у наступні десятиліття.

Подальші перспективи дослідження полягають у детальному дослідженні документів фонду 43 ДАОО з метою висвітлення економічних, культурних, релігійних, правових, політичних, тощо аспектів освіти. Також, документи згаданого фонду можуть значно розширити уявлення про мережу навчальних закладів в Одесі в I половині – середині XIX століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Герлігі П. Школи та культура. *Одеса. Історія міста 1794–1914* : монографія. Київ.: Критика, 1999. С. 51–53.
2. Освіта. Наука. Культура. *Історія Одеси* / за ред. В.Н. Станка. Одеса : Друк, 2002. С. 119–124.
3. Рум'янцева А. Перша в Одесі міська громадська жіноча гімназія: початкові сторінки історії. *Історико-літературний журнал*. 2013. Вип. 11. С. 220–226.
4. Синявська О.О. Й.Г. Михневич (1809–1885) – викладач, адміністратор, історик Рішельєвського ліцею. *Південь України: Етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри*: зб. матеріалів V Міжнар. наук. конф. Одеса: ОНУ, 2015. С. 302–305.
5. О годовом отчете Одесского управления за 1840 год уездного и приходских училищ. 1841 р. ДАОО (Державний архів Одеської області) Ф.43 Одеська дирекція народних училищ, 1839–1863 рр. Оп.1 . Спр. 50.
6. О передаче в Одесскую вторую гимназию дел по управлению Одесскими казенными училищами: христианскими и еврейскими, 18 вересня 1862 р. ДАОО (Державний архів Одеської області) Ф. 43 Одеська дирекція народних училищ, 1839–1863 рр. Оп. 2. Спр. 143.
7. О предоставлении отчета о состоянии казенных и частных учебных заведений Одесской дирекции, 31 жовтня 1860 р. ДАОО (Державний архів Одеської області). Ф.43 Одеська дирекція народних училищ, 1839–1863 рр. Оп. 2 . Спр. 121.
8. О составлении годового отчета по Одесской дирекции училищ, 2 листопада 1853 р. – 30 грудня 1853 р. ДАОО (Державний архів Одеської області) Ф.43 Одеська дирекція народних училищ, 1839–1863 рр. Оп. 1. Спр.457.
9. О суммах, ассигнованных Высочайше утвержденной росписи на 1840-й год, к отпуску из Херсонской казенной палаты на расходы по Одесскому уездному училищу, 1840 р. ДАОО (Державний архів Одеської області) Ф. 43 Одеська дирекція народних училищ, 1839–1863 рр. Оп. 1. Спр. 30.
10. Об отчете по дирекции за 1855 г, 22 листопада 1855 р. ДАОО (Державний архів Одеської області) Ф. 43 Одеська дирекція народних училищ, 1839–1863 рр. Оп. 2. Спр. 46.
11. Переписка об учащихся и преподавателях приходского училища Св. Павла, Жовтень 1891 р. – 11 грудня 1893 р. ДАОО (Державний архів Одеської області). Ф.316 Інспектор народних училищ 10-го району Херсонської губернії, 1829–1919 рр. Оп. 2. Спр. 3.

REFERENCES

1. Herlihi P. (1999) *Istoriia mista 1794–1914*. [History of the city 1794–1914]. K.: Kritika, 1999. P. 51–53 [in Ukrainian].
2. Stanko, V.N. (Ed.) (2002) *Istoriia Odesy* [History of Odesa]. Odesa: Druk. P. 119–124 [in Ukrainian].
3. Rumiantseva A. (2005) *Persha v Odesi miska hromadska zhinocha himnaziia: pochatkovi storinky istorii* [First in Odesa town public women gymnasium: the beginnings of history]. *Istoryko-literaturnyi zhurnal*, 11, 220–226 [in Ukrainian].
4. Syniavska O.O. (2015) J.H. Mykhnevych (1809–1885) – vykladach, administrator, istoryk Risheliievskoho litseiu. [J.H. Mikhnevich (1809–1885) – lecturer, administrator, historian of the Richelieu Lyceum.] *Pivden Ukrainy: Etnoistorychnyi, movnyi, kulturnyi ta relihiinyi vymiry*: materialy V Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (South of Ukraine: Ethnohistorical, cultural, religious worlds: materials of the V International Scientific and Practical Conference). Odesa [in Ukrainian].

5. hodo vom otchete Odesskoho upravleniia za 1840 hod uezdnoho y prykhodskykh uchylshch, 1841 r. [On the annual report of the Odessa administration for 1840 of the district and parish schools, 1840] (Fund 43 Odesa Directorate of Public Schools, 1839–1863 Inventory 1. File 50). Ukraine, State archive of the Odesa region [in russian].

6. peredache v Odesskuu vtoruiu gymnaziu del po upravleniiu Odesskymy kazennymy uchylshchamy: khrystyanskymy y evreiskymy, 18 veresnia 1862 r. [On the transfer of the management of Odessa state schools: Christian and Jewish, to the Odessa Second Gymnasium, September 18, 1862.] (Fund 43 Odesa Directorate of Public Schools, 1839–1863 Inventory 2. File 143). Ukraine, State archive of the Odesa region [in russian].

7. predostavlenyy otcheta o sostoianii kazennykh y chastykh uchebnykh zavedenii Odesskoi dyrektsii, 31 zhovtnia 1860 r. [On the provision of a report on the state of state and private educational institutions of the Odessa Directorate, October 31, 1860] (Fund 43 Odesa Directorate of Public Schools, 1839–1863 Inventory 2. File 121). Ukraine, State archive of the Odesa region [in russian].

8. sostavlenyy hodo voho otcheta po Odesskoi dyrektsii uchylshch, 2 lystopada 1853 r. – 30 hrudnia 1853 r. [On the preparation of the annual report on the Odessa Directorate of Schools, November 2, 1853 – December 30, 1853] (Fund 43 Odesa Directorate of Public Schools, 1839–1863 Inventory 1. File 457). Ukraine, State archive of the Odesa region [in russian].

9. summakh, assyhnovannykh Vysochaishe utverzhdennoi rospysy na 1840-i hod, k otpusku yz Khersonskoi kazennoi palaty na rashody po Odesskomu uezdnomu uchylshchyschu, 1840 r. [On the amounts allocated by the Supremely approved list for 1840, for release from the Kherson treasury chamber for expenses on the Odessa district school, 1840 p.] (Fund 43 Odesa Directorate of Public Schools, 1839–1863 Inventory 1. File 30). Ukraine, State archive of the Odesa region [in russian].

10. Ob otchete po dyrektsii za 1855 h, 22 lystopada 1855 r. [On the report of the directorate for 1855, November 22 1855] (Fund 43 Odesa Directorate of Public Schools, 1839–1863 Inventory 2. File 46). Ukraine, State archive of the Odesa region [in russian].

11. Perepyska ob uchashchykhsia y prepodavatelyakh prykhodskoho uchylshcha Sv. Pavla, Zhovten 1891 r. – 11 hrudnia 1893 r. [Correspondence about students and teachers of St. Paul's Parish School, Zhovten 1891 r. – 11th baby 1893 r.] (Fund 316 Odesa Inspector of public schools in the 10th district of Kherson province, 1829–1919 Inventory 2. File 3). Ukraine, State archive of the Odesa region [in russian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 29.10.2025

Дата публікації: 24.11.2025